

CPK POKYČIAI

Matas Baronas¹

DOI: <https://doi.org/10.7220/2029-4239.24.7>

SANTRAUKA

Komentare analizuojami nuo 2021-ųjų metų sausio 1 dienos įsigalioję Civilinio Proceso Kodekso (toliau - CPK) pakeitimai, kurie apriboja kreditorių teisę pasirinkti antstolį, šitaip turintys spręsti dominuojančiųjų kreditorių bei dominuojančiųjų antstolių problemą. Autorius gilinasi į kreditorių teisės apribojimų pasirinkti antstolį galimas turitines pasekmes tiek kreditoriui, tiek skolininkui, tiek antstoliui. Apžvelgiamos atsakingojo skolinimo nuostatos bei jose įdiegti saugikliai, maksimaliai sumažinantys riziką asmenims pasiskolinti per dideles sumas, taip sukeltant sistemine riziką rinkoje, tačiau tuo pačiu paliekamos adekvačios galimybės skolintis mažas pajamas gaunantiems asmenims. Apžvelgiama suinteresuotųjų šalių įtaka teisėkūros procese bei vertinami šalių pasirinkti argumentai savo pozicijoms pagrįsti. Visapusiškiems kreditorių interesams išreikšti įtraukiama Lietuvos kreditų valdymo įmonių asociacija, atstovaujanti 10 didžiausių šalies kreditų valdymo įmonių, Asociacijos INFOBALT narių grupė „FINTECH Lietuva“, vienijanti pagrindinius Lietuvos FINTECH bendruomenės dalyvius, Lietuvos bankų asociacija, Uždaroji akcinė bendrovė „Vilniaus vandenys“ ir Lietuvos draudikų asociacija. Ar šios organizacijos atstovauja visas kreditorių rūšis bei jų interesus, ar šių organizacijų minimos problemos yra aktualiausios jų atstovaujamiems kreditoriams ir todėl galimų problemų bei iššūkių sąrašas nėra baigtinis? Ar šių organizacijų nepritarimas yra pakankamas pagrindas įstatymui nekeisti, ar vis dėlto tai tėra vienos, status quo suinteresuotosios šalies argumentai? Konstituciniai teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo, teisinio saugumo principai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti asmenų teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius. Ar teisėtų lūkesčių apsauga apsiriboja kreditoriaus teisėmis? Ar kreditoriaus skolų portfelio padalijimas automatinės sistemos paskirtiems antstoliams neperkels skolininko sutaupomų kaštų priverstinio skolos išieškojimo atveju kreditoriui? Ar esant skirtingiems šalių teisėtiems lūkesčiams visais atvejais galimas šio principo suderinamumas? Ar tokia svarbi vertybė, kaip darbo santykių stabilumo principas, vertinamas tik trumpalaikiu laikotarpiu? Ar galimi trumpalaikiu laikotarpiu neigiami sisteminiai pokyčiai siekiant ateityje įtvirtinti stabilų darbo

¹ Matas Baronas yra VDU Teisės fakulteto studentas.

santykių principą? Ar turi ypatingos svarbos įstatymų leidėjo parinktas naujosios redakcijos įsigaliojimo datos pasirinkimas force majeure atveju? Straipsnyje įvertinamas įstatymo pokyčių poveikis įgyvendinant teisėtų lūkesčių ir darbo santykių stabilumo principus, aptariamas įstatymo įsigaliojimo laikotarpio pasirinkimas. Situacija apžvelgiama per teigiamas ir neigiamas skirtingų suinteresuotųjų šalių socialines, ekonomines ir teises pasekmes. Taip pat vertinami keliami įstatymo pokyčių įgyvendinimo klausimai, susiję su asmens duomenų apsauga, automatinės sistemos galimybėmis administruojant skolininkų asmens duomenis bei atsakomybės Bendrojo duomenų apsaugos reglamento (ES) 2016/679 pažeidimų atveju. Nagrinėjami antstolių vykdomos veiklos našumo rodikliai, kreditoriaus teisė skusti antstolio veiksmus bei teisinės galimybės pakeisti neefektyviai dirbantį antstolį. Straipsniu siekiama patikrinti prielaidą, kad kreditorių interesams bus padaryta neproporcingai didelė žala dėl pasunkėjusio priverstinio skolos išieškojimo bei sukeltos administracinio pobūdžio problemos administruojantiems stambius skolų portfeliams, nesuteikiant skolininkams garantijų, kad skolos iš jų bus išieškotos greičiau bei ekonomiškiau.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Atsakingasis skolinimas, kreditorius, skolininkas, antstolis, teisėti lūkesčiai.

KOMENTARAS

Atsakingojo skolinimo sąvoka santykinai nauja. Tarptautinėje arenoje atsakingą skolinimą įvairiais aspektais analizavo daugelis tyrėjų. T. Wilson (2008) ieškojo balanso tarp per didelio įsiskolinimo ir finansinės atskirties rizikos, teigdama, kad pagrindinių finansinių institucijų atsisakymas skolinti mažų pajamų asmenims didina per didelio įsiskolinimo ir finansinės atskirties problemas². J. Tuffin (2009) svarstė, ar atsakingojo skolinimo įstatymai būtina naujovė, ar postkriazinė paranoja³. Iš naujo ši sąvoka Jungtinėje Karalystėje ir Olandijoje imta analizuoti autorės V. Mak⁴ po naujos direktyvos⁵ įsigaliojimo. P. Tomáš (2013) analizavo pagrindines galimas valstybės reguliavimo priemones atsakingajam skolinimui paremti⁶, o D. Mickevičiūtė (2016) aiškinosi, ar atsakingojo skolinimo principas nepažeidžia konstitucinių

² T. Wilson (2008) „Responsible Lending or Restrictive Lending Practices? Balancing Concerns Regarding Over-Indebtedness with Addressing Financial Exclusion“. https://research-repository.griffith.edu.au/bitstream/handle/10072/23210/52182_1.pdf?sequence=1.

³ J. Tuffin (2009) “Responsible Lending Laws: Essential Development or Overreaction?” <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/qutlj9&div=22&id=&page=>.

⁴ V. Mak „What is Responsible Lending? The EU Consumer Mortgage Credit Directive in the UK and the Netherlands“ <https://link.springer.com/article/10.1007/s10603-015-9301-9>.

⁵ 2014 m. vasario 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/17/ES dėl vartojimo kredito sutarčių dėl gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 2008/48/EB ir 2013/36/ES bei Reglamentas (ES) Nr. 1093/2010.

⁶ “Prouza, Tomáš. 2013. Responsible Lending : Overview of Regulatory Tools. World Bank, Washington, DC. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/16728> License: CC BY 3.0 IGO.”

vartotojų teisių.⁷ Šio straipsnio tikslas – išplėtoti atsakingojo skolinimo analizę, atsižvelgiant į Lietuvoje įgyvendintus civilinio proceso kodekso (toliau - CPK) 650 straipsnio („Vykdomojo dokumento pateikimas vykdyti“) pokyčius teisėkūros proceso, darbo santykių stabilumo, teisėtų kreditorių lūkesčių bei įstatymo pokyčių įsigaliojimo laiko įtakos socialinėms, ekonominėms ir teisinėms pasekmėms aspektais.

Šiame straipsnyje atsakingojo skolinimo sąvoka traktuojama taip, kaip yra apibrėžta Atsakingojo skolinimo nuostatose („... tokia kredito davėjų skolinimo veikla, kai kredito davėjas tinkamai atlieka išsamų kredito gavėjo kreditingumo vertinimą, neprisiima pernelyg didelės kredito rizikos, nesudaro galimybės kredito gavėjui prisiimti pernelyg didelių finansinių įsipareigojimų ir neprisideda prie sisteminės rizikos susidarymo galimybės.“⁸).

Siekiant išvengti netinkamo finansinių instrumentų naudojimo, Lietuvoje į skolinimą žiūrima itin atidžiai. Atsakingojo skolinimo nuostatai, įsigalioję nuo 2011-11-01, tapo privalomi visoms šalyje veikiančioms kredito įstaigoms. Šių nuostatų pirmasis punktas sistemizuoja savo egzistencijos prasmę: „Atsakingojo skolinimo nuostatų tikslas – detalizuoti su nekilnojamuoju turtu susijusio kredito gavėjų kreditingumo vertinimo ir atsakingojo skolinimo reikalavimus, skatinti atsakingą kredito davėjų vykdomos skolinimo veiklos praktiką, rinkos drausmę ir veiklos skaidrumą, kad būtų sumažinta kredito davėjų keliama sisteminė rizika, užkirstas kelias pernelyg sparčiam kredito augimui, netvariems nekilnojamojo turto kainų pokyčiams ir per dideliu kredito gavėjų įsiskolinimui.“⁹ Iki 2017-07-01 maksimali kredito sutarties trukmė buvo 40 metų.¹⁰ Dabartinė maksimali kredito sutarties trukmė yra 30 metų. Maksimalus kredito gavėjo mėnesinės kredito grąžinimo ir palūkanų įmokos (pagal visus įsipareigojimus) dydis nesikeitė ir liko 40% asmens tvarių disponuojamųjų mėnesio pajamų.¹¹ Priimti sprendimai įrodo, kad valstybės lygmeniu Lietuva aktyviai saugosi nuo sisteminės rizikos. Šios nuostatos sudaro pamatą teisėtai kreditorių veiklai Lietuvoje, aiškiai apibrėždamos, kokio tipo skolinimas laikomas atsakingu ir neprieštaraujančiu Valstybės bei skolininko interesams. Susiklosčiusi dabartinei teisei situacijai, kuomet kreditoriui buvo apribota teisė pasirinkti antstolį, susiduriame su kreditorių teisių suvaržymu, jų atstovų nuomonės teisėkūros procese nepaisymu, veikiausiai, su konstituciniais teisinės valstybės pažeidimais bei darbo santykių stabilumo principo ignoravimu.

Kreditorių atstovų prieštaravimas civilinio proceso kodekso (toliau - CPK) 650 straipsnio („Vykdomojo dokumento pateikimas vykdyti“) pokyčiams buvo vienareikšmis. Lietuvos kreditų valdymo įmonių asociacija, atstovaujanti 10 didžiausių šalies kreditų valdymo įmonių, Asociacijos INFOBALT narių grupė „FINTECH Lietuva“, vienijanti pagrindinius Lietuvos

⁷ D. Mickevičiūtė (2018) „Ar atsakingojo skolinimo principas nepažeidžia vartotojų konstitucinių teisių?“ <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/125862>.

⁸ Nutarimas dėl atsakingojo skolinimo nuostatų <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.405879/asr>.

⁹ Nutarimas dėl atsakingojo skolinimo nuostatų <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.405879/asr>.

¹⁰ Lietuvos bankas patvirtino Atsakingojo skolinimo nuostatus <https://www.lb.lt/lt/renginiai/antradieni-lietuvos-banke-zurnalistas-bus-pristatytos-atsakingo-skolinimo-nuostatos>.

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/rnpYzBPhKl>.

FINTECH bendruomenės dalyvių, Lietuvos bankų asociacija, Uždaroji akcinė bendrovė „Vilniaus vandenys“ ir Lietuvos draudikų asociacija nepritarė įstatymo pokyčiams.¹²

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad civilinio proceso kodekso pokyčiai suponuoja konstitucinį pažeidimą dėl teisėtų lūkesčių principo nepaisymo: „Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Konstituciniai teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo, teisinio saugumo principai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti asmenų teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius.“¹³ Šių principų neužtikrinimas mažina pasitikėjimą pačia valstybe. Ekonominės sumažėjusio pasitikėjimo valstybe pasekmės gali būti savanoriškas kapitalo perkėlimas į kitas valstybes. Remiantis laisvo kapitalo judėjimo principu, kuris įtvirtintas Lietuvos sutartyse su Europos Sąjunga, perkelti kapitalą būtų paprasta. Ekonominė pasekmė – vidinės rinkos augimo lėtėjimas, didėjanti priklausomybė nuo Europos Sąjungos.

Vertas dėmesio bei analitinių įžvalgų yra ir darbo santykių stabilumo principo palaikymo vertinimas bei įstatymo pokyčių įsigaliojimo laiko analizė. Straipsnyje taip pat siekiama įvertinti galimas neigiamas teises bei ekonomines pasekmes, kurias sąlygoja įstatymo pakeitimai: analizuojamas argumentų, pritariančių įstatymo pakeitimams, pagrįstumas. Siekiama atsakyti į probleminį klausimą, kokias socialines, ekonomines ir teises pasekmes gali lemti šio įstatymo pokyčiai?

Siekiant atsakyti į šį klausimą, straipsnyje analizuojamas įgyvendintas teisėkūros procesas, darbo santykių stabilumas, teisėti kreditorių lūkesčiai bei įstatymo pokyčių įsigaliojimo laiko įtaka socialinėms, ekonominėms ir teisinėms pasekmėms.

ATSAKINGAS SKOLINIMAS. SITUACIJA LIETUVOJE

2007-2008-ųjų metų pasaulinė finansų krizė neaplenkė ir Lietuvos. Atsainus skolinimas pasauliniu mastu buvo šios krizės kaltininkas. Siekiant, kad tokio masto krizės ateityje nebepasikartotų, reikėjo pažaboti neatsakingą skolinimą, kuris kėlė sisteminę riziką. Lietuvos bankas paskelbė Atsakingojo skolinimo nuostatus, kurie pirmą kartą įsigaliojo 2011-ųjų metų lapkričio 1 dieną. Tuometinis Lietuvos banko valdybos pirmininkas Vitas Vasiliauskas Atsakingojo skolinimo nuostatus apibūdino taip: „Atsakingojo skolinimo nuostatai nėra panacėja, kuri išgydys netolimos praeities paskolų bumo žaizdas. Tai greičiau skiepai, padėsiantys tramdyti pandemiją svaiginimąsi paskolomis ir gyvenimą ne pagal kišenę. Tik atsakingai skolindami ir skolindamiesi mažinsime skaudžiai sprogsiančių kainų burbulų pūtimąsi bei ekonomikos nesubalansuotumą riziką.“¹⁴ Vieni iš pagrindinių apribojimų tapo maksimalus kredito gavėjo mėnesinės kredito grąžinimo ir palūkanų įmokos (pagal visus

¹²Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 609, 650 ir 661 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr.XIIIP-2536 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/TAK/2d099df011b111ea1dda5669c1a32a1/>.

¹³(Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2002 m. lapkričio 5 d., 2003 m. kovo 4 d., 2003 m. kovo 17 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas).

¹⁴„Lietuvos bankas patvirtino Atsakingojo skolinimo nuostatus“ <https://www.lb.lt/renginiai/antradieni-lietuvas-banke-zurnalistams-bus-pristatytos-atsakingo-skolinimo-nuostatos>.

įsipareigojimus) dydis, kuris turėjo būti ne didesnis kaip 40 % asmens tvarių disponuojamųjų mėnesio pajamų ir maksimali kredito trukmė, kuri negalėjo būti ilgesnė nei 40 metų. Nuo šių nuostatų priėmimo Lietuvos valstybė toliau laikėsi savo konservatyvios skolinimo politikos ir ją tik plėtojo. 2017-ųjų metų liepos 1 dieną Atsakingojo skolinimo nuostatai atnaujinti. Pagrindinis pokytis – maksimalios kredito trukmės sumažėjimas iki 30 metų. Nuostatai sėkmingai atstovavo visų šalių interesus – finansinio išsilavinimo neturintis, tačiau pasiskolinti norintis asmuo buvo apsaugotas nuo neatsakingų sprendimų, kreditoriai matė sumažėjusį skolininkų, nevykdančių įsipareigojimų, skaičių, valstybė išvengė ekonomikos nesubalansuotumo rizikos. Šių nuostatų efektyvumu abejojančiųjų nėra: jos suderino kreditorių, skolininkų ir valstybės interesus. Visgi nuo 2021-ųjų metų sausio 1 dienos įsigalioję CPK pakeitimai, apribojantys kreditorių teisę pasirinkti antstolį, veikiausiai sukels neigiamų padarinių kreditoriams, skolininkams ir net pačiai valstybei.

SUINTERESUOTŲ ŠALIŲ ĮTAKA TEISĖKŪROS PROCESĖ

Europos Komisija į teisėkūros procesą įtraukia kuo daugiau suinteresuotųjų šalių: „Komisija teisės aktus ir politiką rengia skaidriai, remdamasi faktais ir atsižvelgdama į piliečių bei suinteresuotųjų šalių nuomonę. Tai vadinama geresniu reglamentavimu.“¹⁵ Vienas iš geresnio reglamentavimo tikslų yra „užtikrinti ES veiksmų pagrįstumą faktais ir poveikio supratimą.“¹⁶ Tą galima garantuoti tik užtikrinus suinteresuotųjų šalių įsitraukimą ir aktyvų argumentavimą vertinant galimas naujojo reglamentavimo pasekmes. Šiame straipsnyje suinteresuotomis šalimis traktuojamos organizacijos, besidominčios lokaliniais teisės aktais ir politikos formavimu ir/arba, kurioms lokaliniai teisės aktai ir politikos formavimas daro poveikį.

Įvertinus suinteresuotųjų šalių sampratą, suinteresuotosiomis šalimis pasirinkta Lietuvos kreditų valdymo įmonių asociacija, asociacija „Infobalt“, Lietuvos bankų asociacija, UAB „Vilniaus vandenys“, Lietuvos draudikų asociacija ir Lietuvos antstolių rūmai. Šalys atstovauja kreditorių bei antstolių interesus, taip pat pateikia argumentų valstybės interesams apsaugoti.

Lietuvos antstolių rūmai teisėkūros proceso metu pasisakė už įstatymo pakeičius, pateikdami argumentus už CPK 650 straipsnio „Vykdomojo dokumento pateikimas vykdyti“ įstatymo pakeičius: „Siekiant sutaupyti skolininko patiriamas išlaidas ir apsisprendus taikyti principą „vieno skolininko bylos pas vieną antstolį“, būtina užtikrinti ir proporcingumo principą skirstant vykdomuosius dokumentus tarp antstolių, nes šie du principai yra neatsiejami“. Poreikį įgyvendinti proporcingą vykdomųjų dokumentų skirstymą tarp antstolių yra išsakiusi Lietuvos Respublikos Vyriausybė, teikdama nuomonę dėl minėtų projektų 2019 m. vasario 27 d. nutarimu Nr. 201. Po 2019 m. spalio 21 d. vykusiuose klausymuose taip pat buvo pritarta proporcingam vykdomųjų dokumentų tarp antstolių skirstymo poreikiui. Šis projektas sulaukė pastabų iš kai kurių kreditorių, kurie daugiausiai kreipiasi į antstolius. Suprantamas

¹⁵ „Teisės aktų planavimas ir siūlymas“ https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/planning-and-proposing-law_lt.

¹⁶ „Geresnis reglamentavimas: kodėl ir kaip“ https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/planning-and-proposing-law/better-regulation-why-and-how_lt.

susirūpinimas, kad įgyvendinus vieną ar abu principus, visi arba didžioji dalis kreditorių dėl piniginių išieškojimų reikalavimų neteks galimybės pasirinkti antstolio, kuriam pavesti skolos išieškojimą. Tačiau pastaruosius keletą metų pastebime ypatingai ryškius vykdomųjų dokumentų pasiskirstymo tarp antstolių netolygumus, kurie susiję su skolų rinkos pokyčiais. Privачios skolų išieškojimo bendrovės supirko didžiąją dalį įvairių piniginių kreditorinių reikalavimų. Išryškėjo aiškūs didieji kreditoriai, kurie užima esminę skolų išieškojimo rinkos dalį, vadinamieji „dominuojantys kreditoriai“ (apie 50 proc. visų privačių kreditorių teikiamų dokumentų sudaro 20 stambių išieškojimo įmonių vykdomieji dokumentai). Šių pokyčių pasekmė – susidarė grupė „dominuojančių antstolių“, kuriems pateikiama dauguma užsakymų, pavyzdžiui, vienoje teritorijoje gali skirtis antstolio vykdomų vykdomųjų bylų skaičius nuo 58 000 vnt. iki 2000 vnt. bylų). Susiklosčiusi padėtis gali būti vertinama kaip nepakankamai skaidri. Šiomis sąlygomis tik proporcingas vykdomųjų dokumentų skirstymas antstoliams gali užtikrinti sąžiningą veiklą teisinių paslaugų rinkoje ir priverstinio sprendimų vykdymo sistemos veiklos tęstinumą. Jei nebūtų pritarta Vyriausybės siūlomam reguliavimui, neišvengiamai būtų iškreipta ir sąžininga antstolių konkurencija, ir suvaržyta kreditorių laisvė pasirinkti antstolį. Kreditoriai, kurių skolininko atžvilgiu antstolis jau vykdo išieškojimo procesą, bus priversti rinktis pirmesnio kreditoriaus pasirinktą antstolį. Antstolių informacinės sistemos duomenimis, tarp visų skolininkų tik apie 30 proc. asmenų turi po vieną priverstinai išieškomą skolą. Visi likusieji skolininkai turi po dvi ir daugiau vykdomųjų bylų. Vadinasi, atitinkamai ir visų likusių kreditorių, kurie antstoliams yra pateikę 1,5 mln. vykdomųjų bylų, teisės bus pažeistos (jie bus priversti rinktis tą antstolį, kuriam vykdomąjį dokumentą dėl to paties skolininko pateikė pirmiau kreipęsis kreditorius). Nenumačius proporcingo vykdomųjų dokumentų skirstymo principo, antstolių kontorų veikla gali komplikuotis dėl apyvartinių lėšų trūkumo. Antstoliai praras galimybę mokėti privalomuosius mokesčius. 70 proc. antstolių, neturėdami įvairių kategorijų dokumentų (dirbdami tik su valstybiniais užsakymais (valstybė neavansuoja skolos išieškojimo) arba tik vykdydami socialiai jautrias, nepelningas bylas), negalės užtikrinti funkcijų vykdymo. Dėl šių priežasčių gali tekti svarstyti priverstinio išieškojimo sistemos pertvarkos klausimą.¹⁷

Lietuvos antstolių rūmų argumentas dėl principo „vienas skolininkas – vienas antstolis“ taikymo yra neatsiejamas nuo proporcingo vykdomųjų dokumentų skirstymo ir pagrįstas tikslu apsaugoti rinką nuo monopolinės antstolių sistemos susiformavimo, kuomet smulkieji antstoliai negautų arba gautų mažai vykdomųjų dokumentų ir būtų priversti nutraukti nuostolingą veiklą. Pastarajam argumentui pagrįsti įvardijama „dominuojančių kreditorių“ problema, dėl kurios susidariusi „dominuojančių antstolių“ situacija gali būti vertinama kaip nepakankamai skaidri. Siekiant ištaisyti minimą situaciją įstatymo pakeitimais neišvengiamai kyla sisteminė paskolų rinkos rizika. Jei šiuo metu 50 proc. visų privačių kreditorių teikiamų dokumentų sudaro 20 stambių išieškojimo įmonių vykdomi dokumentai ir CPK 650 straipsnio „Vykdomojo dokumento pateikimas vykdyti“ pokyčiai neigiamai paveiks reikalavimo teisių kainą bei vidutinę skolos išieškojimo trukmę, susidursime su situacija, kuomet šios įmonės turės restruktūrizuotis, siekdamos išlaikyti dabartinį pelną. Neatmestinas scenarijus, kad stambiosios išieškojimo įmonės nuspręš masiškai išparduoti turimas reikalavimo teises, siekdamos sumažinti prisiimtą riziką, kas sąlygotų didžiulį nestabilumą paskolų rinkoje.

¹⁷ Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 609, 650 ir 661 straipinių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIII P-2536 <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/2d099df011b111ea1dda5669c1a32a1/>.

Lietuvos kreditų valdymo įmonių asociacija, atstovaujanti kreditorius (t. y. 10 didžiausių šalies kreditų valdymo įmonių), abejoja Antstolių kontorų vienodo darbo našumo galimybėmis, teigdama, jog „Kreditoriai yra suinteresuoti vykdomąjį dokumentą perduoti antstoliui, kuris atliktų efektyviausią išieškojimą. Tuo tarpu ne visi antstoliai turi vienodus pajėgumus ir galimybes vienodai efektyviai išieškoti skolą - skiriasi kontorose dirbančių darbuotojų skaičius, darbuotojų darbo našumas, sistemos.“¹⁸ Kreditorių suinteresuotumas perduoti vykdomuosius dokumentus našiausiai dirbantiems antstoliams yra pagrįstas idėja, jog kreditorius nori kuo greičiau ir efektyviau atgauti skolą. Motyvacija tą daryti labai konkreči – finansinė grąža. Antstolių darbo našumo, sistemos ir darbuotojų skaičiaus skirtumus pagrindžia viešai skelbiami Lietuvos kreditų valdymo įmonių asociacijos duomenys: „Pažymėtina, kad labai skiriasi tose pačiose veiklos teritorijose veikiančių antstolių tiek turimų vykdomųjų bylų skaičius, tiek per metus gaunamų naujų vykdomųjų dokumentų skaičius, pavyzdžiui, toje pačioje veiklos teritorijoje vienas antstolis 2018 metais gavo 961 vykdomąjį dokumentą, o kitas – net 4492 vykdomuosius dokumentus, vienas antstolis 2019 m. sausio 1 d. turėjo 2843 nebaigtas vykdomąsias bylas, kitas – 58006 vykdomąsias bylas. Taip pat labai skiriasi ir antstolių pajamos, pavyzdžiui, veiklos teritorijoje veikia 12 antstolių, trijų mažiausias pajamas gaunančių antstolių grynosios pajamos 2017 metais buvo nuo 330 iki 3992 Eur (vidutiniškai 2349 Eur), o trijų didžiausias pajamas toje veiklos teritorijoje gaunančių antstolių grynosios pajamos buvo nuo 18025 iki 29609 Eur (vidutiniškai 25591 Eur), t. y. apie aštuonis kartus didesnės.“¹⁹

Lietuvos bankų asociacija, pritardama Lietuvos kreditų valdymo įmonių asociacijai, taip pat kategoriškai nepritarė siūlymui vykdomuosius dokumentus antstoliams skirstyti proporcingai visiems toje veiklos teritorijoje veikiančioms antstoliams: „Skirtingi antstoliai savo funkcijas vykdo nevienodai atsakingai ir operatyviai. Šiai dienai antstolis turi stengtis dirbti maksimaliai kokybiškai ir operatyviai, nes išieškotojas turi teisę pasirinkti, kuriam iš jų teikti vykdomuosius dokumentus ir kuriam mokėti atlygį. Jei tokios teisės išieškotojai netektų, o vykdomieji dokumentai būtų priskiriami automatiškai, neliktų jokių paskatų antstoliams investuoti į vykdomos veiklos kokybę, personalą ir efektyvumą. Jo gaunamo darbo kiekis ir atlygis niekaip nepriklausytų nuo atliekamos darbo kokybės.“²⁰ Lietuvos bankų asociacija atkreipia dėmesį, kad laisva rinka formuoja motyvaciją dirbti efektyviai, siekiant uždirbti kuo daugiau. Lietuvos bankų asociacija akcentuoja ir potencialų šalutinių įstatymo pokyčių poveikį: „Neretai finansų įstaigos administruoja nemažus skolų ir vykdomųjų bylų portfelius, todėl ekonomiškai naudinga ir efektyvu jų administravimą sutelkti keliuose centruose, o paskirsčius vykdomąsias bylas atsitiktine tvarka visiems antstoliams, nukentėtų išieškotojų interesai ir skolų administravimui tektų numatyti didesnes išlaidas, kas galėtų neigiamai įtakoti būsimo

¹⁸Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 609 650 ir 661 straipanių pakeitimo įstatymo projekto Nr.XIIP-2536 <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/2d099df011b111eaa1dda5669c1a32a1/>.

¹⁹Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 609 650 ir 661 straipanių pakeitimo įstatymo projekto Nr.XIIP-2536 <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/2d099df011b111eaa1dda5669c1a32a1/>.

²⁰Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 609 650 ir 661 straipanių pakeitimo įstatymo projekto Nr.XIIP-2536 <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/2d099df011b111eaa1dda5669c1a32a1/>.

finansavimo kainas.²¹ Pastebėtina, jog išsakytas argumentas yra labai reikšmingas: kreditoriai visuomet vertina riziką negrąžinimo atveju. Jei išieškojimo procesas būtų neefektyvus, tai neigiamai paveiktų kainą, už kurią galima parduoti reikalavimo teisę. Atitinkamai vertindami padidėjusią riziką kreditoriai skolintų už didesnes palūkanas.

Itin didelio dėmesio vertą argumentą, siekdama pasipriešinti CPK 650 straipsnio „Vykdomojo dokumento pateikimas vykdyti“ įstatymo pokyčiams, pateikė UAB „Vilniaus vandenys“: „... proporcingas bylų skirstymas labai apsunkintų didžiųjų kreditorių, turinčių tūkstančius skolininkų, vykdomųjų bylų administravimo našą. Natūralu, kad didiesiems kreditoriams stebėti ir dalyvauti vykdymo procese yra daug paprasčiau, kai informacija apie bylą yra gaunama iš kelių antstolių kontorų. Pakeitus tvarką pagal nutarime siūlomą sistemą, galėtų susidaryti situacija, kai kreditorius būtų priverstas kreiptis į kelias dešimtis skirtingų antstolių kontorų dėl tame pačiame mieste turimų vykdomųjų bylų. Be to, perduodant vykdomuosius dokumentus antstoliui yra pateikiama daug jautrios informacijos apie skolininką (asmens kodas, gyvenamosios vietos adresas, skolos suma ir t.t.), kuri turi būti tinkamai saugoma ir administruojama. Atsižvelgiant į tai, didiesiems kreditoriams administruojant didelius skolininkų ir vykdomųjų bylų kiekius labai padidėja rizika, kad įvykus techninei klaidai jautri informacija apie skolininką gali būti atskleista netinkamam antstoliui, o tai pažeistų Bendrojo duomenų apsaugos reglamento (ES) 2016/679 bei Lietuvos Respublikoje galiojančių teisės aktų reikalavimus.“²² Identifikuota sistemos klaidos tikimybė sąlygotų potencialius Bendrojo duomenų apsaugos reglamento (ES) 2016/679 pažeidimus. Akcentuotina tai, kad reali tokios sistemos klaidos tikimybė egzistuoja, ypač pačioje naujos sistemos sukūrimo ir pradėjimo masiškai naudoti etape, kuomet sistemos saugumas būna masiniu būdu neišbandytas.

Lietuvos draudikų asociacija atkreipia dėmesį, jog „Kodeksas tiek skolininkui, tiek kreditoriui nustato teisę skusti antstolio veiksmus. Vykdomo procese nesutapęs kreditoriaus ir antstolio pozicijoms, gali būti inicijuoti teisiniai ginčai dėl antstolio veiksmų tinkamumo. Įvedus siūlomą reguliavimą, minėtu atveju, būtų nepagrįstai vilkinamas išieškojimo procesas, nes kreditorius pats nebeturėtų teisės pakeisti antstolio, su kuriuo yra susidariusi konfliktinė situacija. Bendradarbiavimas tarp šių vykdomo proceso šalių priverstinai būtų tęsiamas ir kitose vykdomosiose bylose, kuriose antstolis objektyviai būtų praradęs motyvaciją tinkamai ir efektyviai vykdyti išieškojimą.“²³ Kreditoriaus teisės praradimas pakeisti antstolį, su kuriuo susidarė konfliktinė situacija, vienareikšmiškai neigiamai paveiktų išieškojimo procesą.

Lietuvos antstolių rūmai, pritardami CPK 650 straipsnio „Vykdomojo dokumento pateikimas vykdyti“ įstatymo pokyčiams, akcentuoja pagrindinį tikslą - „sutaupyti skolininko patiriamas išlaidas“, tačiau kyla klausimas, ar priemonės veiksmingos? Jei antstolių darbas taps mažiau efektyvus dėl proporcingo darbo padalijimo, nevienodų sugebėjimų, motyvacijos ir našumo antstoliams, kris reikalavimo teisių pardavimo kaina, o ilgesnis procesas pakenks

²¹ Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 609 650 ir 661 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr.XIIP-2536 <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/2d099df011b111eaa1dda5669c1a32a1/>.

²² Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 609 650 ir 661 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr.XIIP-2536 <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/2d099df011b111eaa1dda5669c1a32a1/>.

²³ Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 609 650 ir 661 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr.XIIP-2536 <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/2d099df011b111eaa1dda5669c1a32a1/>.

pačiam skolininkui dėl papildomų palūkanų, kurių buvo galima išvengti, kreditoriai taip pat bus atsargesni skolindami ateityje ir kels palūkanas, kas tiesiogiai prieštarauja skolininkų interesams. Taigi derėtų įvertinti riziką, kad siekiant sutaupyti skolininko patiriamas išlaidas, nepakankamai atsižvelgiama į galimus pokyčius rinkoje.

Apibendrinant kreditorių atstovų argumentus prieš įstatymo pokyčius matome, kad pralaimėtų visos suinteresuotosios šalys: kreditoriai, skolininkai, valstybė ir motyvuoti nepriklaistingai atlikti savo darbą antstoliai. Kreditoriams būtų apribota teisė pasirinkti antstolį, kuris laisvos rinkos sąlygomis dirbo našiai, nemokaus skolininko atveju dėl išieškojimo proceso neefektyvumo kristų reikalavimo teisių kainos. Skolininkas dėl neefektyvaus išieškojimo proceso sumokėtų daugiau palūkanų, galimybė pasiskolinti sumažėtų, nes kreditoriai, nepasitikėdami antstolio darbu, siektų paprasčiausiai nedalinti paskolų, jei mato didesnę nemokaus skolininko galimybę. Tiems, kuriems pavyktų pasiskolinti, tektų mokėti didesnes palūkanas – tai dar vienas kreditoriaus būdas apsaugoti nuo sumažėjusios grąžos iš šios turto klasės. Valstybei tektų kurti ir prižiūrėti sistemą, kuri proporcingai dalintų antstoliams darbus, kiltų asmens duomenų pažeidimo rizika dėl galimos sistemos klaidos. Tikėtina, jog antstoliai prarastų motyvaciją dirbti našiai. Atkreiptinas dėmesys, kad analizuota tik svarbiausios suinteresuotąsias kreditorių šalis vienijančių asociacijų pozicijos, todėl daroma prielaida, kad problemų sąrašas nėra baigtinis.

Lietuvos antstolių rūmai teigia, jog egzistuoja alternatyva šio įstatymo pokyčiams, kuri padėtų išvengti probleminės nepelningų antstolių kontorų veiklos: „...70 proc. antstolių, neturėdami įvairių kategorijų dokumentų, (dirbdami tik su valstybiniais užsakymais (valstybė neavansuoja skolos išieškojimo) arba tik vykdydami socialiai jautrias, nepelningas bylas), negalės užtikrinti funkcijų vykdymo. Dėl šių priežasčių gali tekti svarstyti priverstinio išieškojimo sistemos pertvarkos klausimą.“²⁴

Jei matoma didžiulė galima žala priimant CPK 650 straipsnio „Vykdomojo dokumento pateikimas vykdyti“ įstatymo pokyčius, verta būtų svarstyti alternatyvų sprendimo būdą – priverstinio išieškojimo sistemos pertvarką. Dėl dabartinių CPK pokyčių valstybė turės investuoti į sistemos kūrimą, priežiūrą ir asmens duomenų saugumo užtikrinimą, taip pat pilnai neišnyks asmens duomenų pažeidimo grėsmė. Sistemos administravimui skiriamas lėšas būtų galima alternatyviai nukreipti daliai valstybinių užsakymų avansuoti. Tai padėtų išvengti palūkanų normų kilimo, vidutinės skolos išieškojimo trukmės pailgėjimo, reikalavimo teisių nuvertėjimo bei antstolių kontorų bei stambių išieškojimo įmonių restruktūrizavimo.

Kita vertus, reikėtų atsargiai vertinti suinteresuotųjų šalių argumentus, nes pačios šalys, šiuo atveju Lietuvos kreditų valdymo įmonių asociacija, atstovaujanti kreditorius, (t. y. 10 didžiausių šalies kreditų valdymo įmonių) yra tiesiogiai suinteresuotos *status quo* dėl numanomo favoritizmo tam tikroms skolų išieškojimo įmonėms, kuris galėjo susiformuoti per ilgus sėkmingo bendradarbiavimo metus. Įstatymų leidėjas turėtų vadovautis visuomenės interesais, šiuo atveju – skolininkų, kurių kaštus siekiama sutaupyti bei antstolių, kurių darbą siekiama proporcingai išdalinti užkertant kelią galimų monopolijų buvimui ir/ar formavimuisi.

²⁴ Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 609, 650 ir 661 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIII P-2536 <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/2d099df011b111ea1dda5669c1a32a1/>.

DARBO SANTYKIŲ STABILUMO PRINCIPAS

Lietuvos Respublikos darbo kodekso 2 straipsnis kaip vieną iš principų darbo santykių teisiniam reglamentavimui įvardija darbo santykių stabilumo principą. Iki CPK 650 straipsnio „Vykdomojo dokumento pateikimas vykdyti“ įstatymo pakeitimų Lietuvoje egzistavo įvairaus dydžio antstolio kontorų: nuo kelių iki keliolikos žmonių. Šio įstatymo pokytis suponuoja potencialią problemą – paskiriant antstolį pagal automatinę sistemą bus panaikinta laisva rinka. Naikinant natūralią konkurenciją atsiranda šalutinės problemos: didelės antstolių kontoros gali susidurti su ženkliai padidėjusiu darbo kiekiu. Pritarus siūlymui, kad nauji vykdomieji dokumentai perduodami antstoliui, jau vykdančiam išieškojimą, veikiausiai dar labiau padidėtų atskirtis tarp didesnių ir mažesnių antstolių kontorų, nes didieji šiuo metu turi kelis kartus daugiau vykdomųjų dokumentų. Šiuo konkrečiu atveju mažosios kontoros gali susidurti su dar labiau sumažėjusiomis pajamomis, kas sąlygotų nuostolingą veiklą ir priverstų ją nutraukti arba mažinti išlaidas atleidžiant dalį darbuotojų. Be to, kad tokia sistema sukurtų didžiųjų antstolių kontorų monopolį, ji neigiamai paveiktų esamus smulkiųjų antstolių kontorų darbuotojus. Valstybė, pakeitusi šį įstatymą ir sumažinusi veiklos apimtį dabartinėms laisvos rinkos sąlygomis veikiančioms antstolių kontoroms, kuria nestabilumą darbo santykiuose antstolių kontorose dirbantiems asmenims. Net jeigu proporcingo paskirstymo principas būtų įgyvendintas sėkmingai, tai reikštų, kad antstolių kontoros, kuriose šiuo metu darbinia daugiau specialistų, būtų priverstos juos atleisti dėl darbo stokos ir jo sąlygoto pelno sumažėjimo.

Panaši situacija tikėtina stambiose išieškojimo įmonėse. Sumažėjus reikalavimų teisių kainai ir pailgėjus vidutinei skolos išieškojimo trukmei, šių įmonių vertė sumažėtų drastiškai, kadangi jų pagrindinė turima turto klasė – išieškomų skolų portfelis. Tai reikalautų pertvarkyti šias įmones, siekiant išlaikyti dabartinį pelno lygį. Neatmestinas variantas, kad šios įmonės parduos savo turimus portfelius ir pasitrauks iš rinkos, prieš tai ją užpildydamos pigiomis reikalavimo teisėmis. Masiškas reikalavimo teisių išpardavimas kuria sąlygas kurtis naujai įmonei, kuri pigiai supirktų nuvertėjusias reikalavimo teises, kas kuria dar opesnę monopolijos situaciją paskolų rinkoje.

Antra vertus, galime vertinti darbo santykių stabilumo principą per ilgalaikę prizmę. Pašalinant monopolinę situaciją skolų išieškojimo įmonių rinkoje sukurtume ilgalaikes, stabilias darbo vietas ir garantuotai užkirstume kelią tolimesniam monopolijų formavimuisi rinkoje. Skolų išieškojimo įmonėse dirbančių specialistų poreikis nesumažėtų, jis būtų adekvačiai perskirstytas, kas sąlygotų geresnį darbo santykių stabilumo principo įgyvendinimą sukuriant daugiau galimybių įsidarbinti skirtingose įmonėse.

CPK 650 straipsnio „Vykdomojo dokumento pateikimas vykdyti“ pokytis, kuris sąlygos nestabilumą skolų išieškojimo specialistų darbo rinkoje, vertintinas kontraversiškai. Trumpalaikėje perspektyvoje, kuriant naują, stabilią sistemą, darbo santykių stabilumo principas tikėtina nukentėtų, tačiau ilgalaikėje perspektyvoje savo srities specialistams suteiktų daugiau skaidrios konkurencijos galimybių.

Atskiros diskusijos būtų verta ir konstitucinių principų laikymosi peržiūra.

TEISŲ LŪKESČIŲ PRINCIPAS

Valstybė privalo vykdyti priimtus įsipareigojimus asmeniui, todėl asmuo turi teisę tikėtis, kad jo pasirašyta ilgalaikė kredito sutartis išlaikys savo vertę. „Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Konstituciniai teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti asmenų teises, gerbti teisėtų interesus ir teisėtus lūkesčius (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2002 m. lapkričio 5 d., 2003 m. kovo 4 d., 2003 m. kovo 17 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas). Kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise.“²⁵ „Teisėtų lūkesčių apsaugos principas suponuoja valstybės, taip pat valstybės valdžią įgyvendinančių bei kitų valstybės institucijų pareigą laikytis valstybės priimtų įsipareigojimų. Šis principas taip pat reiškia įgytų teisių apsaugą (Konstitucinio Teismo inter alia 2008 m. gruodžio 24 d., 2009 m. rugsėjo 2 d., 2010 m. vasario 3 d. nutarimai). Taigi, pagal oficialiąją konstitucinę doktriną vienas iš teisėtų lūkesčių apsaugos principo elementų yra teisių, įgytų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus, apsauga.“²⁶ Remiantis teisėtų lūkesčių principu, kyla klausimas, ar nebuvo pažeistos kreditorių teisės? Kreditoriai, sudarydami paskolos sutartis prieš šio įstatymo svarstymo pradžią, nežinojo ir negalėjo žinoti bei tinkamai įvertinti, ar jie tikrai nori ir, ar būtent tokiais sąlygomis nori sudaryti ilgalaikę paskolos sutartį, kuri pagal šiuo metu galiojančius Atsakingojo skolinimo nuostatus gali būti iki 30 metų. Nemokios paskolos atveju kreditoriai elgdavosi skirtingai: vieni laukdavo išieškojimo proceso pabaigos, o kiti parduodavo reikalavimo teisę. Apribojus kreditoriaus galimybę pasirinkti antstolį ir laisvos rinkos sąlygomis garantuoti efektyvų išieškojimo procesą, nukentėjo tiek kreditorius, kuris laukdavo išieškojimo proceso pabaigos, tiek kreditorius, kuris parduodavo reikalavimo teisę, nes pasikeitusiomis sąlygomis pastarųjų kaina keisis į kreditoriui nepalankiąją pusę. Verta paminėti, kad Lietuvoje kreditoriai nėra vien stambieji. Tarpusavio skolinimo platformų steigimas bei mokestinės lengvatos, skatinančios investuoti į šias platformas, sulaukė smulkiųjų investuotojų susidomėjimo. Gyventojų pajamų mokestių įstatymo (toliau - GPMĮ) 17 straipsnio Neapmokestinamos pajamos 20² punkte numatyta: „palūkanų už vartojimo kreditą, suteiktą per tarpusavio skolinimo platformą Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatyme ar atitinkamame Europos ekonominės erdvės valstybės įstatyme nustatyta tvarka, taip pat palūkanų už lėšas, suteiktas per sutelktinio finansavimo platformą Lietuvos Respublikos sutelktinio finansavimo įstatyme ar atitinkamame Europos ekonominės erdvės valstybės įstatyme nustatyta tvarka, suma, neviršijanti 500 eurų per mokestinį laikotarpį;“²⁷ Minimą mokestinę lengvatą galima suprasti kaip valstybės skatinamąją priemonę investuoti į sutelktinio finansavimo platformas. Atsižvelgiant į tai, kad neapmokestinamasis dydis yra 500 eurų per mokestinį laikotarpį, galima daryti išvadą, kad pastaroji mokestinė lengvata skirta skatinti

²⁵ Konstitucinio Teismo 2010 m. gruodžio 14 d. nutarimas (pakartota 2011 m. vasario 14 d., 2012 m. birželio 29 d., 2013 m. kovo 5 d. nutarimuose).

²⁶ Konstitucinio Teismo 2010 m. liepos 2 d. sprendimas (bylos Nr. 16/03-17/03-18/03).

²⁷ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokestžio įstatymas <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.171369/asr>.

būtent smulkiesiems investuotojams. Viena vertus, skatinama investuoti net smulkiesiems siūlant mokestines lengvatas, kita vertus, antstolio pasirinkimo galimybės apribojimai dėl sumažėjusio proceso efektyvumo tiesiogiai neigiamai koreliuoja su reikalavimo teisės kaina pardavimo atveju arba išieškojimo laiko vidurkiu, kas yra neigiama pasekmė investuotojams. Šiuo atveju valstybė, keisdama įstatymą, sukūrė abejones teisinės sistemos stabilumu. Valstybėse, kuriose įstatyminė bazė linkusi dažnai keistis ir būti neprognozuojama, asmenys nėra linkę investuoti ilgalaikėje perspektyvoje. Svarbu paminėti ir tai, kad Lietuvos piliečiai, nepatenkinti šiais pokyčiais, gali savo kapitalą perkelti į Europos Sąjungos valstybes su stabilesnėmis įstatyminėmis bazėmis. Šią galimybę užtikrina Lietuvos pasirašytos sutartys su Europos Sąjunga dėl laisvo kapitalo judėjimo (Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 63–66 straipsniai Kapitalas ir mokėjimai). Matydami, kaip paprasta perkelti savo kapitalą į kitą Europos Sąjungos valstybę narę, turime atitinkamai įvertinti įstatymų pokyčių galimas ekonomines pasekmes valstybiniu mastu ir priimti atsakingus sprendimus, jei siekiame augimo vidinėje šalies rinkoje. Atsakingus sprendimus reikia priimti palankiu laiku, kad šie sukeltų kuo mažiau sumaišties.

Kita vertus, vertinant teisėtus lūkesčius, atkreiptinas dėmesys, kad šiuo atveju kreditorius nėra vienintelė suinteresuotoji šalis, kurios interesus reikėtų ginti. Kreditoriaus interesai turi būti suderinami su skolininko. Nors santykiai tarp kreditoriaus ir skolininko yra civilinio pobūdžio ir pripažįstama, kad sutarties šalys yra lygios, faktiškai kreditorius dažniausiai bus stipresnioji šalis už skolininką finansiniu aspektu, šiuo atveju ypatingai svarbu apsaugoti skolininko interesus, kadangi kreditoriaus nelygių sąlygų primetimas skolininkui galėtų sąlygoti faktinį lupikavimo įsitvirtinimą ir socialiai pažeidžiamo sluoksnio visuomenėje gilinimą. Be šių tiesioginių sutarties šalių, pagal faktiškai susiklosčiusias aplinkybes, taip pat galimas antstolių įsikišimas. Vertinant antstolių interesus įstatymo pokyčiais siekiama atsikratyti probleminės nepelningų antstolių kontorų veiklos.

ĮSIGALIOJIMO LAIKO SVARBA POKYČIAMS

Dėmesį atkreipia įstatymo įsigaliojimo laikas. Lietuvoje šio įstatymo įsigaliojimo metu vis dar buvo visuotinis karantinas dėl COVID - 19 pandemijos. Įstatymo pakeitimai neigiamai paveikia kreditorius pačiu blogiausiu metu: nemokių paskolų skaičius dėl pandemijos sąlygotos situacijos sparčiai auga. Nuo 2020 metų pirmojo ketvirčio šis skaičius augo nuo 2.6 proc. (2019 metų ketvirto ketvirčio) iki 2.9 procento.²⁸ Yra pakankamai tvirtas pagrindas teigti, kad skolininkams buvo padėta atlaikyti pasaulinę pandemiją – be tokių valstybės pagalbos priemonių kaip mokesčių atidėjimas, taip pat buvo suteikta galimybė atidėti paskolos dalies mokėjimą 3 mėnesiams, t. y. 3 mėnesių laikotarpį buvo mokamos tik paskolos palūkanos. Atsižvelgiant į išvardintas aplinkybes, kreditoriai sulaukė neproporcingai didelės naštos ir jų turimų reikalavimo teisių nuvertėjimo pandeminiu laikotarpiu. Dėmesio reikalauja prieš tai aptartas nestabilumas darbo rinkoje. Pandeminėje situacijoje susirasti naują darbą yra sudėtingiau, ypač atsižvelgiant į tai, kad net dabartinis (2022-04-01) šalies nedarbo lygis išlieka 15,1 proc.²⁹ Į papildomą trumpalaikio nestabilumo darbo rinkoje kūrimą šiuo laikotarpiu turėtų

²⁸ „Banking and financial services“ https://ec.europa.eu/finance/docs/law/201216-communication-non-performing-loans_en.pdf Table 1: NPLs and provisions by Member State17.

²⁹ Situacijos apžvalga <https://uzt.lt/darbo-rinka/situacijos-apzvalga/>.

būti žvelgiama neigiamai, nes tai yra nepagrįstas nedarbingumo situacijos bloginimas valstybiniu mastu.

CPK POKYČIŲ SĄLYGOTŲ PASEKMIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

CPK pokyčių sąlygotų pasekmių lyginamoji analizė pateikiama lentelėje Nr 1.

Objektas, kurio pagrindu vertinami pokyčiai	Teigiamos CPK pokyčių sąlygotos pasekmės	Neigiamos CPK pokyčių sąlygotos pasekmės
<p>Suinteresuotųjų šalių įtaka teisėkūros procese</p>	<p>Socialinės pasekmės: Įstatymo pokyčiais siekiama apginti pažeidžiamo visuomenės sluoksnio – skolininkų – interesus.</p> <p>Ekonominės pasekmės: Reformos dėka skolininkai galėtų sutaupyti lėšų priverstinio išieškojimo atveju. Būtų sudarytos galimybės naujiems antstoliams sėkmingai integruotis į rinką.</p> <p>Teisinės pasekmės: Priverstinio išieškojimo sistema, nepaisant pokyčių, išlieka aiškiai reglamentuojama.</p>	<p>Socialinės pasekmės: Neatsižvelgta į kreditorių argumentus, prieštaraujančius pokyčiams.</p> <p>Ekonominės pasekmės: Esant dažniems pokyčiams teisinėje sistemoje, skatinamas trumpalaikis investicinis mąstymas, ilgalaikio kreditavimo pasiūla gali sumažėti.</p> <p>Teisinės pasekmės: Dažni pokyčiai teisinėje sistemoje parodo pačios sistemos nestabilumą.</p>
<p>Darbo santykių stabilumo principas</p>	<p>Socialinės pasekmės: Ilgalaikėje perspektyvoje dėl darbo paskirstymo sistemos dėka įžvelgiama daugiau galimybių įsidarbinti antstolių kontorose.</p> <p>Ekonominės pasekmės: Atlyginimai galėtų tapti konkurencingesni rinkoje nesant monopoliiui.</p> <p>Teisinės pasekmės: Vertinant ilgalaikėje perspektyvoje, darbo santykių stabilumo principas taps tvaresnis nei galėtų būti neatlikus pokyčių sistemoje.</p>	<p>Socialinės pasekmės: Trumpalaikiu laikotarpiu galimas neaiškumas stambiųjų skolų išieškojimo įmonių darbuotojams.</p> <p>Ekonominės pasekmės: Kol sistema sėkmingai pradės veikti, galimas mažesnis specialistų poreikis nei įprastai, kas šiam specialistų ratui galėtų sukurti ekonominio tipo iššūkių.</p> <p>Teisinės pasekmės: Pokyčiai sistemoje padarys žalą darbo santykių stabilumo principui trumpalaikiu</p>

<p>Teisėtų lūkesčių principas</p>	<p>Socialinės pasekmės: Ginami skolininkų bei naujai į rinką ateinančių antstolių interesai, kas padeda išlaikyti pusiausvyrą tarp šalių.</p> <p>Ekonominės pasekmės: Skolininkai gali tikėtis jų interesų gynybos plėtros iš valstybės ir todėl drąsiau skolintis. Nauji antstoliai pajus pagerėjusią priėjimo prie rinkos situaciją.</p> <p>Teisinės pasekmės: Teisėtų lūkesčių apsaugos plėtra, priimant įstatymų pokyčius, naudos gavėjų bus vertinama kaip teigiamas pokytis šalių interesų pusiausvyros apsaugos link.</p>	<p>laikotarpiu.</p> <p>Socialinės pasekmės: Kreditorių nepasitenkinimas keičiama sistema bei staiga atsiradusiu poreikiu keisti savo įprastas darbo metodikas.</p> <p>Ekonominės pasekmės: Reikalavimo teisių kaina dėl pokyčių gali patirti trumpalaikį neigiamą poveikį, kas padarytų žalos kreditoriams bei skolų išieškojimo įmonėms, jau įsigijusioms reikalavimo teises.</p> <p>Teisinės pasekmės: Kuriamas teisėtų lūkesčių principo nestabilumas vienos šalies sąskaita ginant kitos šalies interesus.</p>
<p>Įsigaliojimo laikas</p>	<p>Socialinės pasekmės: Skolininkai dėl pasirinkto laikotarpio galėtų patirti nedidelius teigiamus pokyčius.</p> <p>Ekonominės pasekmės: Skolininkai dėl pasirinkto laikotarpio galėtų patirti nedidelius teigiamus pokyčius, kadangi siekiant sutaupyti jų lėšas priverstinio išieškojimo atveju nebuvo delsiama.</p> <p>Teisinės pasekmės: Įgyvendinti pokyčių įsigaliojimo laikas, tikėtina, turės santykinai nedidelę reikšmę skolininkams.</p>	<p>Socialinės pasekmės: Kreditoriai dėl pasirinkto įsigaliojimo laiko patyrė papildomą žalą.</p> <p>Ekonominės pasekmės: Kreditoriai sulaukė neproporcingai didelės naštos ir jų turimų reikalavimo teisių nuvertėjimo pandeminiu laikotarpiu.</p> <p>Teisinės pasekmės: Įgyvendinti teisinės sistemos pokyčiai neužtikrintumo laikotarpiu vertintini ypač neigiamai žalą patyrusių šalių, šiuo atveju – kreditorių.</p>

Lentelė Nr 1.

IŠVADOS

1. Siekiant išvengti netinkamo finansinių instrumentų naudojimo, Lietuvoje į skolinimą žiūrima itin atidžiai, ką pagrindžia nuolat atnaujinamos Atsakingojo skolinimo nuostatos. Šių nuostatų efektyvumu abejojančių nėra, tačiau nuo 2021-ųjų metų sausio 1 dienos įsigalioję CPK pakeitimai, apribojantys kreditorių teisę pasirinkti antstolį, sukels trumpalaikių neigiamų padarinių kreditoriams, skolininkams ir net pačiai valstybei.
2. Kreditorių atstovų argumentų nepaisymas teisėkūros stadijoje, visų pirma, nesiekia visų šalių interesų suderinamumo, todėl tai savaime yra žalinga praktika. Nepakankamas tikėtinų neigiamų ekonominių pasekmių įvertinimas suinteresuotosioms šalims kuria nepasitikėjimą teisėkūros procesu, lieka nebeaiški dalyvavimo šiame procese pridėtinė vertė. Situacija veda prie teisinio nihilizmo pozicijos stiprėjimo socialiniu aspektu. Ekonominiu aspektu tikėtina žala mažiausiai keliais aspektais: palūkanų normų kilimas, sumažėjusi galimybė pasiskolinti, nestabilumo kūrimas darbo rinkoje. Teisine prasme galimi Bendrojo duomenų apsaugos reglamento (ES) 2016/679 pažeidimai dėl didžiųjų kreditorių darbuotojų žmogiškųjų klaidų perduodant informaciją daugeliui skirtingų antstolių bei teisminiai ginčai siekiant pakeisti neefektyviai dirbantį antstolį. Kreditorių atstovų argumentų nepaisymas gali būti sietinas su visuomenės interesų, šiuo atveju – skolininkų bei antstolių apsauga. Kreditorių atstovų argumentai vertintini atsargiai atsižvelgiant į jų tiesioginį suinteresuotumą *status quo*.
3. Darbo santykių stabilumo principo svarbos ignoravimas priimant netiesioginį CPK 650 straipsnio „Vykdomojo dokumento pateikimas vykdyti“ pokytį, kuris sąlygos trumpalaikį nestabilumą skolų išieškojimo specialistų darbo rinkoje, vertintinas kontraversiškai, ypač atsižvelgiant į tai, kad tai buvo daroma pasaulinės pandemijos metu, nedarbingumo rodikliams viršijant 16 proc.
4. Teisėtų lūkesčių prasme egzistuoja pagrindas teigti, kad priimta CPK 650 straipsnio „Vykdomojo dokumento pateikimas vykdyti“ įstatymo pataisa, siekdama apginti skolininkų ir antstolių teises, pažeidė kreditorių teises, nes kreditorius nebūtinai būtų suteikęs ar būtent tokiomis sąlygomis suteikęs kreditą, įvertinus situaciją, kad šių įstatymo pokyčių nebuvo galima tikėtis prieš pasiūlymui pasiekiant teisėkūros stadiją, o atsakingojo skolinimo nuostatai suteikti kreditą leidžia laikotarpiui iki 30 metų.
5. Laikotarpio pasirinkimas įstatymo įsigaliojimui, ekonomine prasme - ypatingai žalingas, nes įstatymo pokyčių įsigaliojimo laikas, atsižvelgiant į dabartinę pasaulinę pandemiją, sukėlė itin didelių neigiamų pasekmių kreditoriams: sumenko visa paskolų portfelio turto klasė. Visgi egzistuoja priemonių siekiant sumažinti žalą, dėl klaidingai pasirinkto įstatymo įgyvendinimo laikotarpio, padedant skolininkams pandemijos metu, tuo pačiu nesukeliant žalos kreditoriams: mokesčių atidėjimai, subsidijos, galimybė atidėti paskolos dalies mokėjimą iki 3 mėnesių.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. 2014 m. vasario 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/17/ES dėl vartojimo kredito sutarčių dėl gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 2008/48/EB ir 2013/36/ES bei Reglamentas (ES) Nr. 1093/2010.
2. Nutarimas dėl atsakingojo skolinimo nuostatų.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas.
4. Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 609, 650 ir 661 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-2536.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas.
6. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas.

Teismų praktika

7. Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2002 m. lapkričio 5 d., 2003 m. kovo 4 d., 2003 m. kovo 17 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas.
8. Konstitucinio Teismo 2010 m. gruodžio 14 d. nutarimas (pakartota 2011 m. vasario 14 d., 2012 m. birželio 29 d., 2013 m. kovo 5 d. nutarimuose).
9. Konstitucinio Teismo 2010 m. liepos 2 d. sprendimas (bylos Nr. 16/03-17/03-18/03).

Specialioji literatūra

10. T. Wilson (2008) „Responsible Lending or Restrictive Lending Practices? Balancing Concerns Regarding Over-Indebtedness with Addressing Financial Exclusion“.
11. J.Tuffin (2009) “ Responsible Lending Laws: Essential Development or Overreaction?“.
12. V. Mak „What is Responsible Lending? The EU Consumer Mortgage Credit Directive in the UK and the Netherlands“.
13. “Prouza, Tomáš. 2013. Responsible Lending : Overview of Regulatory Tools. World Bank, Washington, DC. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/16728> License: CC BY 3.0 IGO.”.
14. D. Mickevičiūtė (2018) „Ar atsakingo skolinimo principas nepažeidžia vartotojų konstitucinių teisių?“.

15. Lietuvos bankas patvirtino Atsakingojo skolinimo nuostatus.

Internetiniai šaltiniai

16. „Geresnis reglamentavimas: kodėl ir kaip“ https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/planning-and-proposing-law/better-regulation-why-and-how_lt.
17. „Teisės aktų planavimas ir siūlymas“ https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/planning-and-proposing-law_lt.
18. „Banking and financial services“ https://ec.europa.eu/finance/docs/law/201216-communication-non-performing-loans_en.pdf.
19. Situacijos apžvalga <https://uzt.lt/darbo-rinka/situacijos-apzvalga/>.

SUMMARY

CHANGES OF THE CODE OF CIVIL PROCEDURES

The article analyses the amendments to the Code of Civil Procedure (CPC), which come into force on 1 January 2021 and which restrict the right of creditors to choose the bailiff, thus addressing the problem of dominant creditors and dominant bailiffs. The author examines the possible consequences of the restrictions on the right of creditors to choose a bailiff for the creditor, the debtor and the bailiff. It looks at responsible lending provisions and the safeguards they put in place to minimise the risk of individuals borrowing too much, thereby creating systemic risk in the market, while leaving adequate borrowing opportunities for low-income earners. It reviews the influence of stakeholders in the legislative process and assesses the arguments chosen by the parties to support their positions. To ensure that the interests of creditors are fully represented, the Lithuanian Association of Credit Management Companies, representing the 10 largest credit management companies in the country, the INFOBALT member group FINTECH Lithuania, which brings together the main players of the Lithuanian FINTECH community, the Association of Banks of Lithuania, the Private Limited Liability Company Vilnius Waters and the Association of Insurers of Lithuania are involved. Do these organisations represent all types of creditors and their interests, or are the problems mentioned by these organisations the most relevant for the creditors they represent and therefore the list of potential problems and challenges is not exhaustive? Is the opposition of these organisations a sufficient reason not to amend the law, or are they just arguments of one, status quo stakeholder? The constitutional principles of protection of legitimate expectations, legal certainty and legal security imply the obligation of the state to ensure the certainty and stability of legal regulation, to protect the rights of individuals, and to respect legitimate interests and legitimate expectations. Is the protection of legitimate expectations limited to the rights of the creditor? Does the division of the creditor's debt portfolio among the bailiffs appointed by the automated system not shift the cost savings of the debtor in the event of forced recovery of the debt to the creditor? Can this principle be reconciled in all cases where the legitimate expectations of the parties differ? Is a value as important as the principle of stability in

employment relationships only valued in the short term? Are negative systemic changes in the short term possible in order to establish the principle of stable employment relations in the future? Is the legislator's choice of the date of entry into force of the new version in the event of force majeure of particular importance? The article assesses the impact of the changes in the law on the implementation of the principles of legitimate expectations and the stability of employment relations, and discusses the choice of the law's entry into force period. The situation is examined through the positive and negative social, economic and legal implications for different stakeholders. It also assesses the issues raised by the implementation of the changes to the law in relation to the protection of personal data, the possibilities of an automated system for the management of debtors' personal data, and liability in the event of breaches of the General Data Protection Regulation (EU) 2016/679. It examines the performance indicators of bailiffs, the creditor's right to appeal against a bailiff's actions and the legal possibilities to replace an inefficient bailiff. The article seeks to test the assumption that the interests of creditors will be disproportionately harmed by the aggravation of enforced debt recovery and the administrative problems caused to those administering large debt portfolios, without providing debtors with guarantees that they will be recovered more quickly and economically.

KEY WORDS

Responsible lending, creditor, debtor, bailiff, legitimate expectations.